

Nikola Olbina¹

UDC 34:929 Lukić R.
34:929 Taranovski F.
Originalan naučni rad
Priljen: 07. 05. 2025.
Prihvaćen: 01. 06. 2025.

PRAVNA NORMA U PREDRATNOJ I POSLERATNOJ SRPSKOJ TEORIJI: RADOMIR LUKIĆ IZMEĐU FEDORA TARANOVSKOG I ĐORĐA TASIĆA

APSTRAKT: Predmet ovog rada predstavlja analiza i utvrđivanje razlike između shvatanja instituta pravne norme kod Radomira Lukića u njegovom posleratnom udžbeniku „Uvod u pravo“ iz 1974. godine, i dva predratna pravna naučnika Đorđa Tasića i Fedora Taranovskog u njihovim „Enciklopedijama prava“. U samom istraživanju primenjena su dva metoda. To su deskriptivni metod kada se opisuje ono što je utvrđeno, kombinovan sa komparativnim metodom kada se vrši upoređivanje utvrđenog. Početna hipoteza rada, koja je istraživanjem potvrđena, je da se shvatanje pravne norme kod Lukića u „Uvodu u pravo“ značajno razlikuje od shvatanja pravne norme kod druge dvojice analiziranih teoretičara prava.

KLJUČNE REČI: *Radomir Lukić, Fedor Taranovski, Đorđe Tasić, pravna norma, sankcija.*

¹ Asistent na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić u Novom Sadu, Bulevar Oslobođenja 76 i doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu, e-mail: nikolaolbina@gmail.com, ORCID broj 0009-0008-3478-396X.

1. Uvod

U čemu se ogleda aktuelnost ovakvog istraživanja? Radomir Lukić², Đorđe Tasić³ i Fedor Taranovski⁴ predstavljaju velikane srpske pravne nauke u oblasti teorije prava, a stvarali su u različitim istorijskim periodima i društvenim okolnostima, pa zaslužuju da im se posveti posebna istraživačka pažnja. Enciklopedije prava predstavljaju osnovnu literaturu iz kojih su se obrazovale generacije pravnika između dva rata. Sam Lukić je bio učenik Tasića. Lukić u svojoj doktorskoj disertaciji „Obavezujuća snaga pravne norme i problem objektivnosti prava“, koju je odbranio u Parizu na Univerzitetu Sorbona 1939. godine navodi da ga je „želeći da posmatramo normu istovremeno kao činjenicu i kao ideal, i da povežemo činjenicu i ideal“ (Lukić, 1995: 267), „u tom smislu nadahnuo naročito primer našeg eminentnog profesora, g. Tasića, dekana Pravnog fakulteta u Beogradu, kome dugujemo opšti pravac našeg metoda“ (Lukić, 1995: 267). „Uvod u pravo“ Lukića uzet je kao polazna osnova u ovom radu zbog svog značaja za savremenu srpsku teoriju prava. Naime, „po svojoj strukturi, definicijama, izboru tema i metodima objašnjavanja, udžbenik je postavio standarde koji su još uvek široko prihvaćeni i razmatrani“ (Božić, 2020: 46). Takođe, za potrebe rada izvršena je i analiza Lukićeve doktorske disertacije i upoređivanje sa njegovim kasnijim radom, budući da postoji odstupanje u njegovoj teoriji u početnom periodu stvaranja, od posleratnog delanja, kako će to biti pokazano na primerima u ovom radu.

Za predmet rada izabran je institut pravne norme. Većina teoretičara prava pravnu normu određuje kao najbitniji deo prava. Čak Lukić i sam pojam prava određuje kao „skup normi koje sankcioniše država“

² Radomir D. Lukić – (Miloševac, 31. avgust 1914. godine – Beograd, 31. maj 1999. godine) – Profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i akademik SANU.

³ Đorđe Tasić – (Vranje, 7. novembar 1892. godine – Beograd, 25. avgust 1943. godine) – Profesor i dekan Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

⁴ Fedor Vasiljevič Taranovski – (Plonsk, 24. maj 1875. godine – Beograd, 23. januar 1936. godine) – Profesor prava u Varšavi, Petrogradu i Beogradu. Nakon Oktobarske revolucije napušta Rusiju, a 1920. godine dolazi u Beograd nakon čega postaje profesor Istorije slovenskih prava i Enciklopedije prava.

(Lukić, 1974: 198). Razlog zašto je za predmet istraživanja uzet institut pravne norme jeste taj što je nakon proučavanja različitih pravnih instituta u pomenutoj literaturi uočena velika razlika u poimanju same pravne norme i njene strukture. Dok Lukić u „Uvodu“ pravnu normu definiše kroz četiri elementa, a Taranovski određuje dva elementa pravne norme, Tasić se uopšte ne upušta u strukturu pravne norme, niti se bavi pravnom normom kao pomenuta dvojica. Međutim, Tasić se ipak na određenim mestima u svojoj „Enciklopediji prava“ bavi temama koje možemo da kvalifikujemo kao institut pravne norme iako ih nije tako odredio, kako će to u radu biti pokazano. Zbog svega iznetog čini se i danas aktuelnim ovako određen predmet rada. U radu, za potrebe ovog istraživanja, drugi teoretičari prava, predratni ili posleratni, nisu bili predmet proučavanja. Pomenuti autori za predmet proučavanja uzeti su zbog svog značaja za srpsku pravnu teoriju i u ovom trenutku. Rad ima za cilj da pokaže u kojem stepenu se razlikuju ovi pravni delatnici na primeru instituta pravne norme, a na čijim učenjima se zasnivala srpska teorija prava u vreme njihovog stvaranja, dok se teorija profesora Lukića i danas primenjuje.

2. Teorijski okvir

Da bi se razumelo na koji način su pravnu normu posmatrala tri teoretičara prava koji su predmet ovog rada, potrebno je obrazložiti teorijske osnove na kojima su oni zasnivali svoje učenje. Lukić u svom posleratnom „Uvodu u pravo“ kombinuje marksističku teoriju prava sa normativizmom Hansa Kelzena. Marksistička teorija prava, koja pripada sociološkim teorijama prava, pravo objašnjava kao klasnu tvorevinu. „Prema Marksu, Engelsu i tumačima njihove misli (posebno Lenjinu) društveni karakter prava može da se razume i objasni isključivo klasnom borbom i njenim klasnim sadržajem“ (Vukadinović & Mitrović, 2020: 294). Normativizam Hansa Kelzena, koji pripada pozitivističkim pravnim teorijama, govori da pravne norme „raspoređene prema svojoj pravnoj snazi, one čine jedan unutar sebe saglasan pozitivni sistem normi“ (Vukadinović & Mitrović, 2020: 286). Na vrhu ovakvog pravnog sistema nalazi se jedna osnovna norma čije se postojanje pretpostavlja (Grundnorm), sa kojom moraju biti saglasne sve druge niže pravne norme.

Marko Božić (2020) navodi da „Lukićev Uvod u pravo, kao i njegova teorija uopšte, kombinuje sociološki pristup sa normativizmom, kako bi objasnila pravno pravilo kao socijalnu činjenicu, bez odricanja njegove normativne dimenzije“ (str. 46). Lukić u svojoj disertaciji koristi sintetički metod da objasni obavezujuću snagu pravne norme. Tim metodom, koji naziva „pozitivističkim u najvećem stepenu“ (Lukić, 1995: 267), Lukić tvrdi da je pravna norma u isto vreme i činjenica i ideal. Tako Lukić u svojoj disertaciji kaže: „Naš metod, utvrđujući postojanje ideala koji se ne da svesti na zakone uzročnosti, ali koji ima stvarnog uticaja na činjenice koje se pokoravaju ovim zakonima, ostaje pozitivistički, jer se služi samo pojavama koje se daju ustanoviti, bilo spoljašnjim posmatranjem, bilo introspekcijom“ (Lukić, 1995: 267–268). Na istom mestu Lukić navodi za Tasića da je „on pokušao da ostvari sintezu ova dva metoda u svom delu Uvod u pravne nauke, knjizi velikog bogatstva misli, prepunoj sugestija[...]“ (Lukić, 1995: 267).

Tasić je u srpsku pravnu nauku uveo sociološki metod, po uzoru na francusku sociološku teoriju. „Protivnik strogog disciplinarnog uokviravanja prava i pravne nauke, Tasić je već prvih decenija ovog [XX; napomena autora] veka bio pobornik višedimenzionalnog istraživanja prava kao višeslojne pojave. Taj njegov „multimetodski pristup pravu“ pruža osnov da se govori o „Tasićevoj jurisprudenciji“ (Vukadinović & Mitrović, 2020: 388–389). Međutim, kako je to i Lukić istakao u govoru povodom godišnjice Tasićeve smrti, „činjenica da je Tasić pokrenuo nov sociološki pravac u pravnoj nauci nikako ne znači da je on zanemario dotadašnji, klasičan dogmatički pravac“ (Lukić, 1977: 2).

Za „Enciklopediju prava“ Taranovskog, Tasić kaže „da je ona u stvari filozofija prava“ (Tasić, 1995: 445). Taranovski je za svoju „Enciklopediju prava“, koju je izdao 1923. godine, iskoristio ranije izdanje koje je objavio u Rusiji, a koje je značajno dopunio i proširio. Taranovski se posebno bavio istorijom prava i istorijom pravnih instituta, pa tako i u svojoj „Enciklopediji“ piše o razvoju prava još od rimskih vremena, pa do za to vreme, savremenih teorija. U „Enciklopediji prava“ Taranovskog „je lako uočljivo da se on istorijom služio samo kao okvirom i podlogom za iznošenje vlastite teorije i filozofije prava“ (Vukadinović & Mitrović, 2020: 388). Ukoliko bi trebalo Taranovskog smestiti u određeni teorijski okvir, proučavajući njegovu „Enciklopediju prava“, moglo

bi se reći da je, pored istorijskog metoda koji je obilato koristio, stvarao pod uticajem pozitivizma, kombinujući sociološki metod.

2. Pojam pravne norme

Za Lukića pravna norma predstavlja najbitniji deo ili element prava. Ona je za njega sama suština prava. „Pravna norma bi se mogla nazvati pravnim atomom. Ona je poslednji, najprostiji element prava, koji se više ne može razložiti na prostije pravne elemente“ (Lukić, 1974: 200). U „Uvodu“ za Lukića neodvojivi deo određenja pravne norme čini sila, odnosno državni aparat prinude. Tako on pravnu normu definiše kao „pravilo o ponašanju ljudi koje je zaštićeno državnim aparatom prinude“ (Lukić, 1974: 200). Ovakav Lukićev stav vidi se na više mesta u „Uvodu“. On za sankciju kaže da predstavlja „samu prinudnu meru koju državni organ sile primenjuje nad prekršiocem [...]“ (Lukić, 1974: 215) i da ona predstavlja „deo pravne norme koji joj daje specifično pravni karakter“ (Lukić, 1974: 215). O samoj sankciji, kao elementu pravne norme, kod Lukića, više reći će biti u sledećem delu.

Međutim, čini se da Lukić nije uvek smatrao da sankcija normi daje specifično pravni karakter. U disertaciji, Lukić (1995) navodi da „norma koja se primenjuje isključivo usled sankcije koja joj je dodeljena nema, po našem shvatanju, obavezujuću normativnu snagu; ne može se, uopšte, u tom slučaju govoriti o obavezujućoj snazi, već o običnoj snazi; isto kao što se ne može reći za bilo koju činjenicu da ima obavezujuću snagu zato što deluje nužno i u skladu sa prirodnim zakonima“ (str. 269) i još, „sankcija je tako važna činjenica da su je neki čak uzeli za suštinsku karakteristiku prava: pravo će biti samo ono što je sankcionisano. Već smo izneli svoje shvatanje: pravo ne može da počiva samo na sankciji, pravni sistem koji ne bi imao druge, čvršće osnove do sankcije ne bi mogao da funkcioniše“ (str. 385). Na ovom mestu navešćemo još jedan primer iz Lukićevog naučnog rada „Pravo značenje pravne norme“ (1960), gde on kaže, u pogledu pravog značenja pravne norme, da je to „ono značenje koje od svih mogućih značenja norme u datom slučaju najbolje štiti klasni interes“ (str. 270). Tako Dajović (1995) konstatuje da „ponegde može da se primeti da prof. Lukić ne ostaje dosledan, da menja poziciju

spram određenog pitanja i sl. Međutim, čini se da mu se ovo ne može uzeti za zlo, jer prof. Lukić je toliko mnogo pisao i izneo je toliko mnogo ideja da bi bilo pravo 'čudo' da su one potpuno koherentne i složene u neprotivrečnu celinu" (str. 109).

Sa druge strane, Tasić u „Uvodu u pravne nauke“ ili „Enciklopediji prava“, za razliku od Lukića, uopšte ne poznaje takvu sistematiku izložene materije, pa se o pojmu pravne norme kao pravilu ponašanja na više mesta može ponešto naći. On u „Enciklopediji“ ne daje potpunu ili određenu definiciju pravne norme, već pravno pravilo ili normu određuje kao opšta pravila i individualna akta, dok za individualna akta govori da sa njima pravo postiže svoj cilj, a to je primena u životu.⁵ U odnosu na Lukića, ovakvo određenje pravne norme bi se poklopilo sa pojmovima opštih i pojedinačnih pravnih akata. Da Tasić (1995) normu posmatra mnogo šire od Lukića kazuje i negativno određenje ovog pojma, gde on navodi: „Od pojma norme izuzimaju se samo akta materijalnog izvršenja (kao tradicija – predaja stvari, plaćanje duga, zidanje itd)“ (str. 207). Na drugom mestu u svojoj „Enciklopediji“ Tasić normu određuje kao zapovest. „Kada kažemo norma, pravilo, ili imperativ (zapovest) mi uvek mislimo na obaveznost“ (Tasić, 1995: 161). Međutim, ovaj autor na istom mestu kritikuje kao pogrešno shvatanje da se pravo odlikuje apsolutnom silom. Ovde je Lukićevo shvatanje pravne norme iz disertacije mnogo bliže Tasiću nego shvatanje koje je Lukić kasnije izložio u „Uvodu“.

Taranovski se u „Enciklopediji prava“ bavi unutrašnjim karakterom pravnih normi i njihovom funkcijom. Za razliku od Tasića, koji je stvarao otprilike u isto vreme kad i Taranovski, on daje definiciju pravne norme. Za njega „pravne norme predstavljaju pravila ponašanja pojedinaca u društvu“ (Taranovski, 2003: 154). Ali, za razliku od Lukića koji sankciju unosi u svoju definiciju pravne norme, kod Taranovskog to nije slučaj. Iz definicije Taranovskog se vidi da sankcija nije element pravne norme za njega. Ipak, kako će biti pokazano, Taranovski obrađuje sankciju u svojoj „Enciklopediji“, ali ne kao element pravne norme.

Za Taranovskog pravna norma ima dvostrani karakter. Ona je u isto vreme zapovest jednom licu da nešto izvrši i potraživanje, odnosno moć

⁵ Vidi Đ. Tasić, (1995), „Pravno pravilo kao opšte pravilo i kao konretn akt“.

subjekta potraživanja da zahteva ispunjenje dužnosti. Tako on određuje da je „funkcija pravne norme, shodno tome, dvostruka: ona uvek sadrži zapovest i dozvolu. Zbog toga može i da se kaže kako je funkcija pravne norme uvek imperativno-atributivna“ (Taranovski, 2003: 157). Taranovski u ovom smislu shvatanja karaktera pravne norme osporava onim teoretičarima prava koji smatraju da postoje dve vrste pravnih normi – imperativne (koje nešto zapovedaju) i permissivne (koje nešto dozvoljavaju). Tako on tvrdi „da se u svim slučajevima stvarna sadržina pravne norme sastoji u zapovesti“ (Taranovski, 2003: 156). Kako će biti pokazano, kada Taranovski govori o imperativno-atributivnoj prirodi pravne norme, on tvrdi isto što i Lukić u „Uvodu u pravo“, a to je da, pošto pravne norme predstavljaju pravila ponašanja ljudi u društvu, svaka obaveza koja se pojavljuje na jednoj strani predstavlja u isto vreme i ovlašćenje za drugu stranu.

4. Elementi pravne norme (struktura pravne norme)

U pogledu strukture pravne norme postoji najviše razlike između tri analizirana teoretičara prava. Dok Lukić pravnu normu razlaže na četiri elementa, Taranovski na dva, Tasić se uopšte ne bavi ovim pitanjem na način kako su se to druga dvojica bavila. Iako treći odeljak Tasićeve „Enciklopedije prava“ nosi naziv „Bitni elementi u pravnom pravilu“, ne može se reći da je Tasić govorio o strukturi pravne norme. Tamo gde se može uočiti sličnost to je da je Tasić u okviru ovog odeljka pisao o sankciji pravnih propisa, o čemu će više reći biti u nastavku. Međutim, ni onda se ne može tvrditi da je on sankciju video kao element pravne norme.

Lukićeva pravna norma sastoji se iz četiri elementa: 1) pretpostavka ili hipoteza dispozicije, 2) dispozicija, 3) pretpostavka ili hipoteza sankcije i 4) sankcija. Međutim, nema svaka norma četiri elementa, već samo uslovne pravne norme. Bezuslovne pravne norme nemaju pretpostavku dispozicije i one imaju tri elementa. Bezuslovne pravne norme su za Lukića (1974) „norme koje se donose za situacije koje su već date“ (str. 201), a uslovne „norme koje se donose za situacije koje tek treba da

nastupe“ (str. 201). Dispozicija i sankcija su pravila ponašanja koja stoje u alternativnom odnosu – ili se primenjuje jedno ili drugo. Ukoliko se postupi po dispoziciji neće se primeniti sankcija. Ukoliko se ne postupi po dispoziciji onda se za državni organ prinude stvara obaveza da prime-ni sankciju na lice koje je prekršilo dispoziciju. Ovako shvaćena sankcija predstavlja sekundarnu dispoziciju, „dispoziciju koja stupa na snagu i po-staje obavezna tek kad se ispuni primarna dispozicija i koja je tako pode-šena da se uvek može ispuniti državnom prinudom“ (Lukić, 1974: 204).

Da bi se primenila dispozicija, moraju se ispuniti činjenice koje se opisuju u samoj normi. Ovaj opis činjenica vrši se u delu dispozicije koji se naziva pretpostavka dispozicije. Za Lukića pretpostavka dispozicije nije pravilo o ponašanju, već opis faktičke situacije. On je (1974) objaš-njava na sledeći način: „Zato pretpostavka i nije norma, nije pravilo o ponašanju, već samo opis činjenica koje su uslov za primenu dispozicije, što znači da se dispozicija ima primeniti tek ako se dogode one činjenice koje su opisane u njenoj pretpostavci“ (str. 203).

Dispozicija je za Lukića (1974) centralni deo norme, „samo pravilo ponašanja ljudi“ (str. 203). Drugačije definisana, dispozicija je „zapovest o ponašanju ljudi [...]“ (Lukić, 1974: 205). Ali ni dispozicija, sama po sebi, nema još uvek pravni karakter. Nedostaje joj sankcija. Zapovest može biti u obliku naređenja, zabrane ili ovlašćenja, te tako Lukić (1974) razlikuje tri vrste dispozicije: „Naređujuća dispozicija naređuje subjek-tu da se ponaša na određen način, tj. zapoveda mu da izvrši određenu pozitivnu radnju (činjenje)“ (str. 205); „Zabranjujuće dispozicije zabra-njuju subjektu da izvrši neku radnju, tj. naređuju mu negativnu radnju (nečinjenje)“ (str. 205); „Ovlašćujuća dispozicija ovlašćuje subjekta na jedno ponašanje, niti mu ga naređujući niti mu ga zabranjujući“ (str. 205). Tako Lukić (1974) tvrdi da pošto su pravne norme pravilo o po-našanju ljudi u društvu, „svaka dužnost, svaka obaveza za jednu stranu pojavljuje se samim tim kao ovlašćenje za drugu stranu koja je učesnik tog odnosa (koji, po samom svom pojmu, mora biti dvostran“ (str. 206). Ovde Lukić tvrdi isto što i Taranovski kada kaže da je priroda prav-ne norme imperativno-atributivna. Lukić kod dispozicije pravne nor-me tvrdi isto što i Taranovski kada kaže da je stvarna sadržina pravne norme zapovest. Ovo vidimo kada Lukić (1974) kaže da je „i ovaj spor bespredmetan, jer, kao što smo rekli, svaka dispozicija sadrži zapovest.

Ali ta zapovest ne mora uvek biti izražena u zapovednom (naređujućem, odn. zabranjućem) obliku“ (str. 205).

Treći element pravne norme kod Lukića je pretpostavka sankcije. Svaka pravna norma ima pretpostavku sankcije. Uslov za primenu same sankcije Lukić naziva prekršajem ili deliktom. Pretpostavka sankcije sadrži opis samog prekršaja dispozicije. Kada uslov bude ispunjen primenjuje se sankcija. Tako Lukić razlikuje dve glavne vrste delikta – krivičnopravne u vidu krivičnih dela i građanskopravne u vidu prouzrokovanja štete. Taranovski ne poznaje ovaj element pravne norme.

Četvrti i poslednji element pravne norme kod Lukića je sankcija. Ona predstavlja deo pravne norme koji joj daje specifično pravni karakter. Lukić, međutim, nije ovo tvrdio od samog početka svog bavljenja pravom. „Očigledno, Lukićeva četvorodelna formula nije nastala ni iz čega. Inovativna, ali ne i originalna, bila je više važan deo sovjetskog nasleđa nego njegovo izvorno učenje“ (Božić, 2020: 50; prevod autora). U pojmu sankcije se Lukić najviše razlikuje od Taranovskog, koji za obavezne delove pravne norme smatra samo hipotezu i dispoziciju. Tako Lukić za sankciju kaže da predstavlja sekundarnu dispoziciju, što Taranovski u svojoj teoriji ne poznaje. Za Taranovskog sankcija predstavlja prinudno ostvarivanje prava, odnosno sporednu posledicu, kako će biti pokazano. Sankcija se, prema Lukiću, istovremeno odnosi na prekršioca dispozicije i na državni organ koji je dužan da primeni prinudnu meru. Kada se sankcija odnosi na državni organ onda ona ne predstavlja sekundarnu dispoziciju, već „označava prinudnu meru koju državni organ sile primenjuje nad prekršiocom dispozicije“ (Lukić, 1974: 215). Shvaćena u ovom smislu, sankcija nije deo pravne norme i ne predstavlja pravilo o ponašanju.

Za razliku od Lukića, Taranovski strukturu pravne norme zasniva na klasičnoj teoriji. Pravna norma se sastoji iz dva dela. To su hipoteza ili pretpostavka i dispozicija ili propis. Sankcija nije element pravne norme. U ovome se Lukić i Taranovski najviše razlikuju. Za hipotezu Taranovski kaže da je opisni, a za dispoziciju propisni deo pravne norme. I tu se Taranovski i Lukić ne razlikuju. Prema Taranovskom (2003), „hipoteza podrazumeva postojanje nekog faktičkog odnosa između dva lica. Dispozicija, pak, određuje dužnost i potraživanje koji moraju da

proizauu iz tog odnosa“ (str. 160). Taranovski kritikuje stav dela teorije da su pravne norme uslovni sudovi, jer je hipoteza neophodan deo svake pravne norme, te da u pravu nema bezuslovnih normi. Takođe, kao pogrešan kritikuje i stav teorije da je norma uslovna ili hipotetička samo zato što u sastavu norme postoji hipoteza. On navodi da je „zadatak hipoteze sasvim drugačiji i sastoji se u tome da se odrede uslovi u kojima nastaje faktički odnos između dva lica, zbog čega dispozicija određuje dužnost i potraživanje“ (Taranovski, 2003: 162), pa su, prema njegovom mišljenju, iz tog razloga sve pravne norme hipotetičke.

Međutim, sam Taranovski sastav krivičnopravne norme određuje drugačije. Za njega hipoteza ovakve norme predstavlja dispoziciju, a dispozicija sankciju. Tako Taranovski (2003) kaže da „hipoteza norme krivičnog prava određuje biće zločina, a njena dispozicija propisuje kaznu za zločin“ (str. 166). Prema njemu, biće krivičnog dela koje je sadržano u hipotezi predstavlja u stvari zapovest adresatima da se uzdrže od zabranjenog ponašanja. Za Taranovskog (2003) „kazna predstavlja jednu vrstu sporednih posledica izazvanih povredom prava. Određivanje tih posledica za lica koje je povredilo pravo naziva se sankcijom“ (str. 166). Iz ovoga vidimo još jednom da Taranovski sankciju ne smatra za deo pravne norme, već da je smatra sporednom posledicom.

Ono što je za Lukića sankcija, to je za Taranovskog prinudno ostvarenje prava. Prema njegovom mišljenju, kada se prilikom ostvarivanja zapovesti iz pravne norme ne postupi po njoj, pravo se stara da se ispune dužnosti. Za potrebe rada nećemo ulaziti u mehanizme ostvarivanja ove zaštite, bitne su pravna priroda i suština. U ovom smislu, Taranovski tvrdi da je sankcija pravne norme u stvari pretnja, tj. fizička prinuda upravljena prema subjektu dužnosti.

Tasić ne govori o strukturi pravne norme, on se time uopšte ne bavi. Ipak, izvesne paralele između njega i Lukića mogu da se povuku kada Tasić govori o sankciji pravnih propisa. Iako ni tad ne govori o sankciji kao formalnom delu pravne norme, Tasić (1995) smatra da „svaki pravni propis, po pravilu, ima i svoju sankciju, tako da pored glavnog, primarnog propisa koji određuje prava i dužnosti, ima uvek i sekundarnog propisa, koji predviđa sankcije“ (str. 201). Može se reći da je Tasić u pogledu sankcije pravne norme bliži Lukiću nego Taranovskom. Tasić, takođe, navodi da sankcije mogu da budu upravljene protiv ljudi ili protiv akata.

5. Zaključak

Upoređivanjem učenja tri autora na primeru instituta pravne norme utvrđeno je da se posleratna teorija Lukića u značajnoj meri razlikuje od teorije Tasića i Taranovskog. Shvatanje pravne norme kod Lukića u njegovom „Uvodu u pravo“ značajno je zbog uticaja na savremenu srpsku teoriju prava, zbog čega je on uzet kao polazna osnova istraživanja. Upoređivanje sa druga dva autora izvršeno je zbog njihovog značaja i značaja njihovih „Enciklopedija prava“ za teoriju prava u vremenu u kojem su stvarali, kao i zbog činjenice da je Lukić pravničko znanje sticao u vreme kad su Tasić i Taranovski podučavali svoju teoriju na beogradskom Pravnom fakultetu. Ovo, takođe, i zbog činjenice da je Lukić preuzeo od Tasića osnovni metod sopstvene teorije. Kada posmatramo rad Lukića u predratnom periodu, onda razlika i nije velika, što je i razumljivo. Ono što smo hteli da ispitamo jeste u kolikom stepenu se Lukić razlikuje od Tasića i Taranovskog u svom posleratnom periodu doktrine koja se zasnivala i na marksističkoj teoriji prava.

Razlike koje su utvrđene idu od samog pojma pravne norme, pa sve do njene strukture, gde se ogledaju najveće razlike. Najveća razlika nalazi se u strukturi pravne norme. Lukić, oslonjen na sovjetsku pravnu teoriju, sankciju unosi kao deo pravne norme. Na taj način struktura pravne norme kod Lukića dobija četiri dela. Na drugoj strani, Taranovski, prema klasičnoj pravnoj teoriji, zastupa učenje po kojem pravnu normu čine dva dela – pretpostavka i dispozicija. Iako se Tasić u svojoj doktrini ne bavi pitanjem strukture pravne norme, pokazano je da određene teme, kao što je pitanje sankcije pravnih propisa, možemo kvalifikovati kao institut pravne norme prema današnjem shvatanju. Ovde dolazimo do suštinske razlike u doktrini Taranovskog u odnosu na Lukića, a to je pitanje pravne prirode sankcije. Za Lukića ona predstavlja sekundarno pravilo o ponašanju (sekundarnu dispoziciju) koje se primenjuje ako se ne postupi po dispoziciji i koje stvara obavezu za državni organ, dok je Taranovski objašnjava kao prinudno ostvarivanje prava. Za Lukića sankcija predstavlja suštinski element koji pravnoj normi daje pravni karakter, dok Taranovski i Tasić tvrde da su pravna pravila i ona pravila koja nisu zaštićena sankcijom.

U pogledu određenja pravne norme njihova učenja su nešto bliža, sva trojica pravnu normu vide kao zapovest. Međutim, Tasić, koji ne daje određeniju definiciju pravne norme, pravno pravilo objašnjava mnogo šire od Lukića, pa tako u njega svrstava sva opšta pravila i individualna akta. Najveća razlika u pojmu pravne norme nalazi se u Lukićevom učenju, da je ona pravilo koje je zaštićeno državnim aparatom prinude. Ni Taranovski, ni Tasić ne vide državnu prinudu kao suštinsku karakteristiku pravne norme, štaviše oni objašnjavaju da postoje pravna pravila koja nisu obezbeđena državnom prinudom.

Literatura

- Božić, M. (2020). Intellectual History of a Textbook: Radomir Lukić's Introduction to Law Between Marx and Kelsen. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1, 45–67.
- Dajović, G. (1995). Pojam važenja i obaveznosti prava u teoriji prava Radomira D. Lukića. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1–2, 99–109.
- Hasanbegović, J., & Božić M. (2022). *Uvod u pravo/Radomir D. Lukić - 2. Pre-rađeno izdanje dvanaestog izmenjenog Lukićevog izdanja iz 1995*. Beograd: Službeni glasnik.
- Lukić, R. (1995). *Obavezujuća snaga pravne norme i problem objektivnosti prava*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Lukić, R. (1974). *Uvod u pravo*. Beograd: Naučna knjiga.
- Lukić, R. (1960). Pravo značenje pravne norme. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 3–4, 253–271.
- Lukić, R. (1958). Determinizam društvenih pojava. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 4, 403–420.
- Lukić, R. (1978). Đorđe Tasić – Govor na komemoraciji u Vranju XII 1977. godine. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1–2, 1–6.
- Taranovski, F. (2003). *Enciklopedija prava*. Beograd: Pravni fakultet, Centar za publikacije.
- Tasić, Đ. (1995). *Problem opravdanja države; Uvod u pravne nauke: enciklopedija prava*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Vukadinović, G., & Mitrović, D. (2020). *Uvod u teoriju i filozofiju prava* (2. izd.). Beograd: Dosije studio.